

Усі ми шукаємо місце, яке одного дня назвемо домівкою. Де будемо гуртуватися довкола притаманих нам звичаїв, вірувань та поглядів. Любов, допитливість і наполегливість спрямовують нас до цих місць, що ховаються в чагарнику вздовж річища, чекаючи на своїх пілігримів.

Ми знайшли те, по що вирушали. Землі, сповнені бурхливого різнотрав'я, від ароматів якого паморочилося в голові. Повноводну річку, що живила місцевих тварин та плодючі угіддя. Пристосовуючись до життя в цій посушливій континентальній савані, нас зусібч оточили галасливі леви.

Вони оповідали нам усе, що було, і попереджали, чого варто остерігатися. Заприсяглися, хижо дивлячись крізь вогнище, захищати кожного, хто оселився на цій землі. Допомогати заступникам, яким небайдужі ці дикі терени.

З плином часу сюди почали навідуватися заздрісні та зневажливі сусіди. Вони не хотіли шанувати вкорінений устрій, а прагнули нав'язати власний. На превеликий жаль, наші міста захопили, а людей підмінили. Нікого, хто пам'ятав старі звичаї, вважай не лишилося.

Тільки ті, хто здатен не загубити свою мету поміж хибних намірів, зможуть повернути цю безкраю савану та знову здобути прихильність левів, повторивши наш довгий шлях до власної землі, вистелений любов'ю й наполегливістю.

— **М**и так усі вб'ємося, — жінка ніяк не могла заспокоїтися, — скільки ще на цьому брухті можна їздити?

— Це ж службова, — відповів Саня, — поки не поміняють.

— Аякже, поміняють тобі, — образилася жінка, — ти тільки те й робиш, що чекаєш.

— А що мені робити?

— Поговори з ким треба. Домовся. Я в цю чортопхайку більше не сяду.

Саня промовчав, лише зиркнув незадоволено. Їхній відпочинок якимось не вдався з самого початку. Саня робив усе як треба. Намагався бути з нею веселим і щедрим, купував чебуреки з квасом, солодку пахлаву, свіжі абрикоси й кавуни — словом, усе, чим пашіли ринки Кирилівки. Був ввічливим і привітним до її малого — будував піщані замки та мури, оточував їх ровами з солоною морською водою.

Випивав у міру, робив це потайки на багажнику, сховавшись у тіні курортних будиночків серед сухого чагарника разом зі службовою «Таврією», як ховаються тільки від пекучого сонця, податкової та допитливих жінок. Без жодного сліду, жодного доказу, старанно закушував свіжими огірками й зеленою цибулею.

Пробував навіть навчити її малого плавати. Дарма, звісно, що в шторм. Ледь не втопив. Треба було вчити серед комарів на лимані. А тут іще старенька «Таврія» підвела, заглухла на першому ж обгоні, ледь виїхали на трасу. Всіх добряче трусонуло, поки Саня маневрував поміж інших машин до узбіччя.

Жінка сиділа праворуч, сварила стареньку «Таврію» з самого виїзду з Кирилівки. Машина рокотіла й підтохкувала, неохоче, та впевнено набирала швидкість, наче жінка вагу перед пологами.

Саня любив її. Обвішав намистами та іконами, обприскував парфумами і яскравими фарбами. Дозволяв побуркотіти й не лишав жодних сумнівів у вірності. Вона відповідала взаємністю, була поступлива й чуйна до його дотиків, не просила зайвого й не сварилася. Так, Саня любив свою «Таврію».

Жінка простягла лимонад. Саня зробив дужий ковток. Повернув жінці. Вона розвернулася, запропонувала малому. Той відмовився. Так і сидів мовчки, ніби води в рот набрав.

Саня звозив жінку з малим на море, виконав, так би мовити, прожитковий мінімум у їхніх стосунках і сподівався на розвиток взаємин. Вони втрьох відпочивали на базі «Зоря», куди Саня отримав путівку від трансформаторного заводу.

Познайомилися вони за рік до цього. Саня возив начальника овочевої бази, побачив її, рішуче спитав у начальника — хто така? Довідався, що вона розлучена, працює в магазині, на базі буває зрідка, коли треба підписати санітарну книжку, затаритися насінням на продаж та переглянути умови договору оренди магазину на ринку.

Саня підвозив її кілька разів додому, але нічого в них не виходило. Подовгу стояли під вікнами — ста-

рі в під'їзді вже почали пліткувати про спекулянтів, які з «Таврії» торгували одягом, взуттям та постільною білизною. Став возити до себе. Так і зав'язалося.

Згодом отримав місце на трансформаторному за клопотанням знайомого, на роботі не бачилися, після роботи теж стали рідше. Якось побачив її в місті, вона гуляла з малим, про якого багато розповідала, але ніколи не показувала.

Саня подумав, що з малим навіть краще, не треба паритися й заводити власних. Саня інтуїтивно відчув: якщо він хоче чогось серйознішого з жінкою, то ключ до неї — це малий.

Хлопець був не надто привітним. Ставився до чужака з недовірою. За першої-ліпшої нагоди намагався штурхнути, граючи в футбол — поцілити шосили в обличчя або живіт. Не давав жодного спуску чи вільного подиху. Саня почав діяти рішучіше, але зважено, наче гра пішла на виліт і на своєму полі він уже пропустив. Треба було відігратися на виїзді.

Запросив усіх на відпочинок. Жінка погодилася, хотіла показати малому море. Знала, що це добре для його здоров'я. Саня хотів нарешті побути з жінкою. Знав, що це точно не зашкодить його здоров'ю. Малий не хотів нікуди їхати з черговим незнайомим чоловіком.

На морі було багато піску, каміння, комарів, білого ракушняка, такого дрібного й гострого, що врізався в стопи, лишаючи на тілі крихітні порізи, пускаючи під шкіру морську сіль і щасливі спогади.

Ледь прозоре повітря каламутилося від випарів бензину, що піднімалися з розпеченої дороги. «Таврія» мчала трасою назад до міста, наче риба за течією.

— Подзвони йому, — жінка простягла руку до мобілки.

— Кому? — Саня перехопив мобілку й поклав у кишеню.

— Сам знаєш. Попроси, щоб знайшов тобі нову машину.

— Ти що?

— А що? Ти так будеш до смерті чекати.

— Роберт Альбертович — зайнята людина. Що його по всяких дрібницях смикати?

— Якщо це для нього дрібниця, то й вирішить усе швидко.

Якийсь час знов їхали мовчки. Потім Саня витяг мобілку, почав шукати номер Роберта Альбертовича. Саме він колись допоміг Сані влаштуватися на трансформаторний, діставав путівки на базу відпочинку, деколи запрошував до себе на заміську дачу, тримав місцеві ринки, мав зв'язки на «Комунарі» й в усіх комунальних службах. Знав потрібних людей, міг примусити металеві вироби говорити, а високовольтні лінії — мовчати. Він же й підігнав Сані мобілку, рідкість на той час у місті, щоб тримати зв'язок, коли потрібно допомогти з додатковою роботою, що забезпечувала успішний бізнес Роберта Альбертовича, — щось перевезти, про щось промовчати, когось змусити забути зайві факти.

Саня потай боявся Роберта, хоча за нагоди любив похизуватися знайомством із авторитетним бізнесменом. Коли йшлося про конкретне питання, він не надто охоче просив Роберта Альбертовича про допомогу, бо знав — Роберт зробить послугу і вважатиме тебе боржником до кінця життя.

Це був закон беззбиткової матерії, потаємна економіка успішного міського бізнесу. Саня вже виконував дрібні завдання для Роберта, але боявся братися за щось серйозніше.

— Обережно! — крикнула жінка.

На розпеченому асфальті лишилися чорні смуги від шин. Гальмівний слід утворив широку дугу, що могла б стати знахідкою для археологів майбутнього, якби вони почали досліджувати рештки асфальту на дорозі до старовинного міста.

Археологи, як справжні науковці й фахівці своєї справи, почали б рухатися з півдня, від моря, просуваючись далі, углиб континенту. Занурюючись дедалі глибше в історію місцевості. Лишивши свої кораблі так далеко, що, замість повернення додому, до своїх дружин і дітей, вони завели б нові сім'ї та оселилися б десь тут, серед посухи і вітру, степів і рівнин.

Археологи дійшли висновку, що колись це була континентальна савана, повна духмяного різнотрав'я й диких тварин — сильних, як буйволи, кмітливих, як лиси, галасливих, мов леви, і спраглих до перемоги за будь-яку ціну. Цим вони нагадували археологам нас — людей.

Ці землі виявилися справжнім раєм для тварин, оскільки були оповиті повноводною річкою й розташовувалися близько до моря. Життя завжди зароджувалося та жевріло біля водоймищ, а туди, де водилися тварини, рано чи пізно приходила людина.

З давніх-давен люди приходили сюди розводити дрібну худобу, полювати, приручати безіменних птахів та плазунів. З часом вони осідали на цих землях,

гуртувалися навколо спільних звичаїв, опанувували землеробство, перевертали кручі, приборкували воду з камінням, затоплювали річкові пороги, будували греблі та електростанції, спрямовували гирла річок у штучні водосховища, а електричний струм у комунальні мережі.

Нові поселення сходили тут разом зі степовим сонцем, а потім занепадали в добу тотального дефіциту. Люди ж тим часом нікуди не зникали, вони стояли на своєму міцно, бовваніли з суворим виразом обличчя, наче вирізьблені з каменю ідоли.

Тіні їхні були коротшими за життя, та ставали значно довшими перед смертю. Ніхто не знав, як таке можливо, казали, що все через особливості степового рельєфу.

Дехто з людей перебирався ближче до моря. Когось виганяли на зборах громади, а частіше за клопотанням державних посадовців. Інші лишалися й чекали. Гартуючись суховіями, чекали, коли їхнє місто нанесуть на мапу.

І його нанесли, утім, із деякими географічними похибками. Не було його ані на Сході, ані на Півдні. А було воно десь посередині. Назвали їхню місцевість Південним Сходом.

Коли в людей з'явилися телевізори, а цей технічний прогрес припав їм до вподоби, вони з подивом дивилися прогноз погоди. Коли ведучий починав говорити

про Схід, вони завмирили, додавали гучності. Ведучий обводив на мапі уявне коло рукою — і частина кола була якраз над їхньою місцевістю. Так само вони завмирили, коли йшлося про Південь. Бо коли ведучий окреслював друге коло, його частина так само потрапляла на їхню місцевість.

На Сході обіцяли дощі з градом, на Півдні зсуви тектонічних плит і сонячні опіки. Люди виходили з парасолями, ховалися вдома, запасалися продуктами, а дощу й граду не було.

Брали прохолодні напої, мастилися кремами від засмаги і вдягали строкаті купальники, а сонце ховалося. Жоден прогноз не збігався тут із погодою. І люди від цього просто казилися.

Ледь вони остаточно вирішували проголосити себе Півднем, як на Сході ставало тепліше, розквітали сади, наливалися ягоди. Тоді громада твердо постановляла, що вони тепер Схід. Але раптом починався дощ — і повинь змивала громаду в річку.

Самовизначення кожен мав своє. Воно могло трохи різнитися, але ніколи — докорінно. Бо людей об'єднувала земля, бурхливе різноцвіття запашних трав, від яких перехоплювало дух, коли вони підсихали на пекучому сонці, та дикі тварини, серед яких, як пізніше виявилось, мешкали леви.

Від самого початку заселення земель люди чули голосний рев, але вирішили, що це реве річка, розбива-

ючись об високі пороги. Леви добре маскувалися під простирадлом савани — серед жовтої вигорілої на сонці трави та сухоцвіту.

Згодом люди почали помічати невідомих великих тварин. Леви наблизилися до людей, вийшли з засідок, стали допитливішими, гуляли степом, полювали, ділилися любов'ю і здобиччю.

До левів чіплялися реп'яхи, комахи, людські хвороби й діти, які скакали на них, мов на конях. Люди почувалися в безпеці поруч із левами, поступово перебрали в них риси характеру, непоступливість та гучний голос. Леви сповіщали людей про будь-яку небезпеку й були першими, хто заговорив із місцевими, коли вичили їхню мову.

Саме леви передали місцевим людям свій соціальний устрій. За своєю природою леви були мисливцями-самітниками, здатними виживати в савані самотужки, без жодної потреби гуртуватися. Втім, вони утворювали вільні товариства сильних, щоб полювати на більшу здобич і захищати територію.

У цих товариствах були ватажки, що боронили товаришів, не дозволяли жодного впливу ззовні чи втручання у справи спілки. Ватажки охороняли територію, доки їхні товариші полювали на здобич. Той самий устрій перейшов і місцевим. Вони стали осередком людей сильної волі, що нікому б не поступилися територією. Їх об'єднували звички, спільна кухня, вірування, спогади, сьогоднішня та плани на майбутнє. Але

найбільшою цінністю, що єднала людей на цій землі, була волелюбність, оскільки всі вони прийшли з різних місць у пошуках дому, бажаючи затишку та свободи вирішувати, хто вони, як їм жити та що в житті шанувати.

Часом леви мусили мігрувати — коли не було здобичі або насувалися нестерпні холоди. Людям вони заповідали завжди лишатися, бо землі не можна полишати без нагляду.

Леви наголошували, що в цієї землі має бути свій народ. Із силою буйволів, кмітливістю лисів, голосом левів та жагою до перемоги за будь-яку ціну. Цього місцевих людей навчили саме леви і просили передати землю, знання й силу всім прийдешнім поколінням, що залишаться й шануватимуть і боронитимуть місцевість. Від кого, леви не пояснювали.

Саня встиг зреагувати й об'їхати помаранчеві конуси ремонтників. Смагляві кремезні чоловіки розклали з них навколо себе захисний пентакль і поралися в ямах із галькою, варили смоляне зілля, готували плацдарм для жовтого котка, схожого на ситого лева, який відпочивав на острівці тіні під деревом.

Старенька «Таврія» з'їхала з дороги. Прополочала кілька метрів бур'яну, розлякала вужів, бабаків і ящірок, лишила по собі широку дугу гальмівного сліду на розпеченому асфальті.

Жінка перелякалася за малого, той стукнувся головою й белькотів щось про археологів на дорозі та левів, що гуляють степами, несамовито ревуть і жадібно ковтають річкову воду. Подумала, що він марить через струс мозку.

Саня проклинав ремонтників, які перегородили рештки дороги, отримав прочухана від жінки за те, що ледь не вгробив усіх удруге за подорож. «Таврія» здала трохи назад. Звідти рушила далі.

Саня перевів дух і все ж набрав Роберта Альбертовича. Почав розповідати про все підряд, що тільки спадало на гадку. Які дрібні зараз бички ловляться в Азовському морі та які високі ціни на фрукти й овочі. Переповів розклад усіх матчів «Торпедо» в першому колі наступного чемпіонату.

Жінка скоса дивилася на нього, мовляв, чого теревениш за кермом, та ще й про дурниці, швидше до справ переходь. Штурхнула його в плече. Саня схаменився й перейшов до справи.

— Я тільки кажу, що «Таврія» вже розсипається. Навіть страшно за місто виїхати, — говорив Саня, пітніючи. — Я вже казав на трансформаторному, але там не слухають. Обдирають простого роботягу як липку, інвентар не оновлюють, що там уже про автотарк казати. Роберте Альбертовичу, ви ж там усіх знаєте, може, сказали б кому треба? А за мною не заїржавіє, ви ж у курсі.

Саня вислухав відповідь, потім почув довгі гудки. Передав жінці, що Роберт візьметься, коли матиме час. Саня здогадувався, що взамін Роберт зажадає послуги від нього. Саня радо уникнув би й послуги, і заміни машини, але жінка й далі свердлила його поглядом, від якого гнулася вся арматура його чоловічої конструкції.

Узбіччя від Азовського моря рясніли імпровізованими торговими рядами, де місцеві виставляли ящики з абрикосами, персиками, цибулею, прямо на землю звалювали терикони кавунів і динь. Було спекотно й солодко, докучали оси, до липких пальців приставав тополиний пух, мов солодка вата, руки тягнулися до домашнього вина з шовковиці, як до рятунку від буденних клопотів.

Дружини рибалок стояли з сушеною солоною рибою, сухою й потрісканою, як їхня шкіра. Тішилися спогадами про торішню торгівлю й надіями на це літо. Самі рибалки були в морі, ловили рибу. Деколи їм траплялися мушлі з перлинами. Тоді рибалки дарували коштовні прикраси жінкам, які ставали їхніми на все життя, отримавши своє «довго й щасливо».

Назустріч їхали машини і блимали дальнім світлом — звичний сигнал, яким водії попереджали зустрічних, що попереду даїшники. Саня пригальмував. Перед ними була помітна тягучка. Певно, знову аварія, подумав Саня.

Порівнявшись із місцем, яке всі об'їжджали, жінка й малий визирнули у вікно, поки Саня про щось розпитував одного даїшника. Добре, що не ми, подумала жінка. Малий роздивлявся величезні чорні тіні на асфальті, які розпливалися під тілами, здавалися рідкими й тягучими.

Усюди валялися почавлені помідори й огірки, макарони й консерви, сухі супи та чай у пакетах, порвані літні речі й солодкі газовані напої. Це був стандартний набір для економного відпочинку на косі, щоб не витрачати зайвого.

Майже так само був набитий багажник старої «Таврії», коли Саня збирався на море. З собою пакували все, що могло влізти, навіть постіль, посуд, спіральну електроплитку, кип'ятильник. Наче дім на колесах, тільки в багажнику.